

STANJE I PERSPEKTIVE PRISTUPANJA SRBIJE SVETSKOJ TRGOVINSKOJ ORGANIZACIJI²

APSTRAKT

Srbija duži niz godina istrajava u nameri da postane punopravna članica Svetske trgovinske organizacije. Zemlje koje još nisu postale članice predstavljaju neznatnu manjinu u ukupnoj svetskoj trgovini, a Srbija je jedna od njih. Članstvo u Svetskoj trgovinskoj organizaciji je i *de facto* uslov za pristupanje Evropskoj uniji. U radu se objašnjava dokle je Srbija stigla na svom putu ka ovoj međunarodnoj organizaciji čiji sporazumi regulišu globalna pravila međunarodne trgovine. Posebna pažnja posvećena je odgovoru na pitanje zašto je važno da Srbija pristupi ovoj organizaciji i šta se može zaključiti iz iskustava zemalja regiona. Autori će u radu pokušati da obrazlože značaj Svetske trgovinske organizacije za spoljnu trgovinu Srbije, odnosno na koji način će članstvo Srbije u ovoj organizaciji uticati na njene postojeće spoljnotrgovinske odnose.

Ključne reči: Srbija, pristupanje STO, spoljna trgovina, Doha runda, pregovori.

1. UVOD

Deseta je godina kako Srbija teži da postane članica Svetske trgovinske organizacije (STO). Iako je na samo korak od punopravnog članstva, za javno mnjenje u Srbiji velika je nepoznanica šta je to tačno Svetska trgovinska organizacija i kako ona funkcionše. U radu ćemo pokušati da na kratak i koncizan način predstavimo ovu međunarodnu organizaciju pod čijim okriljem se odvija 99% svetske trgovine, kao i osnovne prednosti i nedostake koje članstvo u

¹ Dr Sanja Jelisavac Trošić, naučni saradnik, E mail: sanja@diplomacy.bg.ac.rs, Stevan Rapaic MA, istraživač saradnik, E mail: stevan@diplomacy.bg.ac.rs, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Makedonska 25, Beograd.

² Rad predstavlja deo naučnog i istraživačkog angažovanja istraživača na projektu: „Srbija u savremenim međunarodnim odnosima: Strateški pravci razvoja i učvršćivanja položaja Srbije u međunarodnim integrativnim procesima – spoljnopolitički, međunarodni, ekonomski, pravni i bezbednosni aspekti“, koje finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije, projekat br. OI179029, a realizuje se u Institutu za međunarodnu politiku i privredu u periodu od 2011-2014.

ovoj organizaciji nosi sa sobom. Autori često navode kako zahvaljujući Svetskoj trgovinskoj organizaciji domaća roba na inostranom tržištu, odnosno na tržištu drugih članica, uživa nediskriminatoran tretman. To je naravno tačno, ali ne predstavlja i jedinu prednost. Članice Svetske trgovinske organizacije imaju pravo da prema zemlji koja nije članica primenjuju neopravdane zabrane, razne antidampinške i kompenzatorne dažbine, uvode dozvole i zabrane uvoza robe, kao i mnoge druge prepreke. Stoga svaka zemlja koja nije članica, a takvih je danas malo (među kojima se još uvek nalazi i Srbija), ovim biva ograničena u svojim izvoznim mogućnostima. Ovo se negativno odražava ne samo na izvoz, već i na priliv stranih direktnih investicija, a sa njima i novih znanja i tehnologija. Pored ovog, do smanjenja izvoznih troškova, kao i ukupnih proizvodnih troškova dolazi usled olakšanog pristupa države članice jeftinijim sirovinama, koje su poreklom iz drugih država članica, kao i zbog olakšanog pristupa domaće robe na tržišta članica po klauzuli najpovlašćenije nacije i nacionalnog tretmana. Ovi uslovi poslovanja unutar sistema Svetske trgovinske organizacije, koji su uspostavljeni na transparentnim, jasnim i predvidivim pravilima i principima, u teoriji neizbežno dovode do porasta konkurentnosti domaćih proizvoda i usluga, a samim tim i povećanja fiskalnih prihoda. Ipak, praksa je pokazala da niti jedno članstvo u međunarodnoj organizaciji, pa ni najpovlašćeniji pristup inostranom tržištu ne mogu značajno pomoći privredi koja nije konkurentna na međunarodnom nivou. Stoga ćemo u radu predstaviti stanje srpske privrede, odnosno pružiti prikaz spoljnotrgovinskih odnosa Srbije od smene Miloševićevog režima do kraja 2014. godine. Uvidom u spoljnotrgovinsku politiku Srbije, strukturu srpskog izvoza i uvoza, kretanje spoljnotrgovinskog deficita, kao i najznačajnije trgovinske partnere Republike Srbije, i uvidom u to kako su prošle zemlje susedi na putu učlanjenja i punopravnog članstva u STO, analiziraćemo efekte dosadašnjeg procesa pristupanja Srbije Svetskoj trgovinskoj organizaciji i pokušaćemo da anticipiramo posledice punopravnog članstva, koje je više nego izvesno.

2. PRISTUPANJE SRBIJE SVETSKOJ TRGOVINSKOJ ORGANIZACIJI

Svetska trgovinska organizacija je međunarodna organizacija koja je 1995. godine, nastala institucionalizacijom Opšteg sporazuma o carinama i trgovini (GATT), a rezultat je višedecenijskih međunarodnih pregovora o sniženju carina. Može se reći da ova međunarodna organizacija postoji radi razvoja globalne trgovine, odnosno liberalizacije međunarodne trgovine. Ova liberalizacija podrazumeva takve uslove međunarodnog poslovanja u kojima se prekogranična trgovina odvija na slobodan i predvidiv način. Drugim rečima cilj država koje su sele za pregovarački sto i stvorile STO bio je da omoguće ekspanziju međunarodne

trgovine, povećavanjem svog izvoza uz pomoć uzajamnog smanjenja carina i rešavanjem svih spornih pitanja u međunarodnoj trgovini.³

Mnogi stručnjaci iz oblasti međunarodnih ekonomskih odnosa navode kao najveću prednost članstva u STO mogućnost da svaka država članica, pokrene spor unutar organizacije, dobije mogućnost da bude saslušana i učestvuje u donošenju objektivne presude. Ovim sistemom, odnosno Mehanizmom za rešavanje sporova između članica, na multilateralnom nivou i po unapred predviđenim pravilima, sprečavaju se mnogobrojni nesporednosti i zastoji u međunarodnoj trgovini, koji mogu prouzokovati znatne štete onim državama koje se nađu u sporu. Koliko je ovako ustrojen sistem naročito značajan i koristan za najmanje razvijene države i zemlje u razvoju poput Srbije nije potrebno dodatno napominjati.

Da bi država, odnosno zasebna carinska teritorija postala članica STO neophodno je da zatraži prijem u članstvo, a zatim i da prođe kroz dugotrajan proces koji se sastoji od više krugova multilateralnih i bilateralnih pregovora, kao i ispunjavanja niza tehničkih i administrativnih uslova. Pre nego što počnu sami pregovori sa zainteresovanim članicama, država kandidat formira listu koncesija koja predstavlja ponudu za snižavanje carinskih stopa na uvoz industrijskih i poljoprivrednih proizvoda, kao i listu specifičnih obaveza za usluge. Ovim listama vrši se konsolidacija nivoa carinskih stopa što podrazumeva da se one naknadno neće moći dizati iznad konsolidovanog nivoa. Zbog ovog se na državu koja želi da postane članica često vrši pritisak od strane zainteresovanih država da konsoliduje carinske stope na što nižem nivou.⁴ Konačno rezultati ovih bilateralnih pregovora unose se u Protokol o pristupanju, kojim se zemlja obavezuje na sprovođenje pune discipline i poštovanje uslova i rokova dogovorenih u procesu pristupanja. Protokol o pristupanju u formi aneksa sadrži i liste koncesija za robu, posebno za industrijske i poljoprivredne proizvode, kao i za usluge, nakon čijeg potpisivanja zemlja postaje punopravna članica STO. Neophodno je dodati da država kandidat za svo vreme pregovora može imati status zemlje posmatrača koji joj omogućava da u većini organa STO ima svoje predstavnike. Na ovaj način zemlja posmatrač dobija neposredan uvid u funkcionisanje ove institucije i njene procedure i time se na najbolji način priprema za buduće delovanje unutar STO. U 2015. godini, Srbija još uvek ima status zemlje posmatrača.

Istorijat pristupanja Srbije STO počinje još od 1996. godine, kada je Savezna Republika Jugoslavija (SRJ) podnela prvi zahtev za prijem u članstvo. Ovom zahtevu se izričito suprotstavila Slovenija, te zahtev nije ozbiljnije ni razmatran. U međuvremenu država je bila pod sankcijama i sve do 2000. godine, i smene

³ Stevan Rapačić, *Svetska trgovinska organizacija i preduzeća u spoljnoj trgovini*, Ekonomski fakultet, Beograd, 2013, str. 13.

⁴ Predrag Bjelić, *Svetska trgovinska organizacija*, Prometej, Beograd, 2002, str. 28.

Miloševićevog režima, pitanje prijema u članstvo STO nije značajnije pokretano. Jugoslavija je nakon oktobra 2000. godine, ponovo aktuelizovala postupak povratka u ovu međunarodnu organizaciju, ali ovog puta po uobičajenoj proceduri za prijem. Zvanični zahtev za prijem u članstvo, Jugoslavija je podnela 23. januara 2001. godine. Iste godine u februaru Generalni savet STO je doneo odluku o osnivanju Radne grupe za pristupanje SRJ Svetskoj trgovinskoj organizaciji, tom prilikom je SRJ zvanično dobila status posmatrača.

Srbija i Crna Gora koje su bile u sastavu SRJ su imale različite interese u pogledu vođenja spoljnotrgovinske politike. Praktično Srbija i Crna Gora su se ponašale kao zasebne carinske teritorije, koje su vodile zasebnu spoljnotrgovinsku politiku i kao takve nisu mogle izvršiti korektnu harmonizaciju carinskih politika i prezentirati jedinstvenu spoljnotrgovinsku politiku Svetskoj trgovinskoj organizaciji. Uočivši ovo, EU je u oktobru 2004. godine, proklamovala politiku „paralelnog (dvostrukog) koloseka“ prema državi koja je u međuvremenu promenila svoje ime u Srbija i Crna Gora (SCG), odnosno saglasila se da Srbija i Crna Gora pokrenu proces odvojenog pristupanja STO. U decembru 2004. godine, Generalnom savetu STO upućena su tri pisma: prvim pismom SCG je povukla svoj raniji zahtev za pristupanje, dok su Srbija i Crna Gora istovremeno podnale odvojene zahteve za pristupanje ovoj organizaciji. Već sledeće 2005. godine, Srbija podnosi Memorandum o spoljnotrgovinskom režimu Sekretarijatu STO. Memorandum o spoljnotrgovinskom režimu je obiman dokument od oko 500 strana u kome se predstavljaju svi elementi spoljnotrgovinskog režima, uključujući i pravila koja se odnose na trgovinu uslugama, kao i pravila o intelektualnoj svojini, standardizaciji i drugo.

Pregovori o pristupanju Srbije Svetskoj trgovinskoj organizaciji počeli su 15. februara 2005. godine kada je Opšti savet doneo odluku o osnivanju Radne grupe za Srbiju i o početku procesa primanja Srbije u STO.⁵ Radna grupa ispituje trgovinsku politiku Srbije i njenu usaglašenost sa pravilima STO. Osim toga daje saglasnost na obim i nivo obaveza kod liberalizacije tržišta industrijskih i poljoprivrednih proizvoda i tržišta usluga. Te obaveze će potom, kroz bilateralne pregovore, naša zemlja preuzeti prema svim članicama STO. Pregovori se vode po unapred utvrđenoj proceduri Svetske trgovinske organizacije i u suštini obuhvataju dve vrste pregovora koji se odvijaju paralelno. To su pregovori o pravilima (*negotiations on rules*), koji su multilateralni i koji se vode na osnovu Memoranduma o spoljnotrgovinskom režimu i pregovori o pristupu tržištu (*market access negotiations*), koji su bilateralni i koje se vode na osnovu predloga koncesija.⁶

⁵ World Trade Organization, Internet, http://www.wto.org/english/thewto_e/acc_e/a1_serbia_e.htm. 20/10/2013.

⁶ Sanja Jelisivac, „Odnosi Srbije i Svetske trgovinske organizacije“, *Međunarodna politika*, br. 1122, april-jun 2006, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, str. 52.

Tabela 1. Proces pristupanja Srbije Svetskoj trgovinskoj organizaciji

Prijem zahteva za pristupanje	Osnivanje Radne grupe	Memorandum	Prvi/posled nji sastanak Radne grupe	Broj sastanaka radne grupe	Početna/ najnovija ponuda za robu	Početna/ najnovija ponuda za usluge	Nacrt izveštaja Radne grupe
decembar 2004	februar 2005	mart 2005	oktobar 2005/jun 2013	13	april 2006/ novembar 2008	oktobar 2006/ novembar 2008	oktobar 2012

Izvor: WTO, Internet, http://www.wto.org/english/thewto_e/acc_e/status_e.htm, 20/02/2015.

Radna grupa za Srbiju se do sada sastala 13 puta, a poslednji put 13. juna 2013. godine. Najnovija verzija Nacrta izveštaja Radne grupe je urađena oktobra 2012. godine (pogledati tabelu 1). Sledeći sastanak Radne grupe će biti sazvan kada Srbija usaglaši domaću pravnu regulativu u vezi sa, između ostalog, GMO, robnim rezervama, robnom razmenom i uslugama. Srbija je potpisala, deponovala u Sekretarijatu STO 12 bilateralnih protokola o pristupu tržištu robe i to sa Kanadom, Ekvadorom, Dominikanskom Republikom, Hondurasom, Japanom, Evropskom unijom, Salvadorom, Korejom, Norveškom, Meksikom, Panamom i Švajcarskom i 9 bilateralnih protokola o pristupu tržištu usluga i to sa Kanadom, Dominikanskom Republikom, Evropskom unijom, Japanom, Korejom, Norveškom, Meksikom, Panamom i Švajcarskom. Bilateralni pregovori o pristupu tržištu sa ostalim zainteresovanim članicama STO su u toku.⁷ Bilateralni pregovori sa Ukrajinom pokazali su se kao naročito teški i iscrpljujući, te se nastavljaju i u 2015. godini. Ukrajna i dalje insistira na određenim zahtevima na koje Srbija nije spremna da pristane, poput drastičnog smanjenja carina na čelik, a sve dok se i ovi pregovori ne okončaju postoji mogućnost da se jave nove zainteresovane članice, čime bi se proces priključenja STO dalje produžio. Takođe istovremeno pristupanje Srbije Evropskoj uniji (EU), koja ima jedinstvenu spoljotrgovinsku politiku, značajno utiče na manevarski prostor srpskih predstavnika koji učestvuju u pregovorima sa državama članicama STO. Evropska unija ne želi da dopusti Srbiji grešku kakvu je načinila Estonija u procesu pristupanja STO, kada je snizila određene carine na nivo niži od onog koji je u EU. Ovim je EU bila primorana da nakon priključenja Estonije, plaća kompenzacione dažbine trećim državama. Stoga EU vrši pritisak na Srbiju da istraje u pregovorima i cvoje carine konsoliduje na nivou koji je isti ili viši od onog u EU.

⁷ WTO, Director-General's 2013 Annual Report on Accessions, WT/ACC/21, WT/GC/155, WT/MIN(13)/6, p. 14.

Tokom 2015. godine Srbiju očekuje analitički pregled (skrining) usklađenosti zakonodavstva Republike Srbije sa pravnim tekovinama EU. Poglavlje 30 „Ekonomski odnosi sa inostranstvom“ pregovaračkog okvira odnosi se na propise o zajedničkoj trgovinskoj politici EU,

propise koji se primenjuju na međunarodnu trgovinu, na sve trgovinske sporazume EU sa trećim zemljama, kao i razvojnu i humanitarnu pomoć zemljama u razvoju i najmanje razvijenim zemljama. Propisi koji se primenjuju na međunarodnu trgovinu podrazumevaju i dužnosti i obaveze članica Svetske trgovinske organizacije. U momentu kada Srbija zvanično pristupi Evropskoj uniji njena spoljna trgovina postaje spoljna trgovina Evropske unije sa svim ostalim članicama iste. Takođe skup propisa koji regulišu zajedničku trgovinsku politiku EU imaju značajan politički uticaj s obzirom da predstavljaju spoljni aspekt jedinstvenog tržišta. Ovi propisi prate u velikoj meri propise i trgovinske sporazume koji su u okviru STO, a Srbija će završetkom prijema u STO uskladiti i primeniti sve te propise.

Iako je dosta učinila u liberalizaciji spoljnotrgovinske politike, Srbiji je preostalo usklađivanje domaćeg zakonodavstva sa pravilima STO, pa se ovaj deo procesa naziva i sistemski. To praktično znači da treba promeniti niz zakona i doneti nove kako bi se u njih ugradila pravila STO. Srbiji je preostalo da dozvoli promet genetski modifikovanih organizama, da uskladi Zakon o akcizama, kako bi se akcize na alkoholna pića rangirala prema količini alkohola, a ne sastavu, kao i da se promeni jedan član u Zakonu o autorskom pravu.⁸ Parlamentu Srbije je 21. oktobra 2013. godine, podnesen Predlog zakona o izmenama i dopunama Zakona o genetički modifikovanim organizmima.⁹ Ovim predlogom zakona zabranjuje se uzgoj, proizvodnja i promet GMO u komercijalne svrhe u Srbiji do 2020. godine. Predlagač je predložio moratorijum na uzgoj, proizvodnju i promet GMO u komercijalne svrhe do 2020. godine.¹⁰ Ovakav predlog nije u skladu sa uslovima za pristupanje Svetskoj trgovinskoj organizaciji, tako da predstavlja problem. Većina zemalja članica Svetske trgovinske organizacije na različite načine regulišu proizvodnju i prodaju genetski modifikovanih proizvoda, ali ni u jednoj ne važi potpuna zabrana. Stoga, možemo pretpostaviti da ovaj predlog zakona neće biti

⁸ Navedeno prema predavanju Bojane Todorović, Konferencija o razmeni iskustava u procesu pristupanja STO, Privredna komora Srbije, Beograd, 26. mart 2013.

⁹ Predlog zakona se može naći na Internet stranici: http://www.parlament.gov.rs/upload/archive/files/lat/pdf/predlozi_zakona/3970-13Lat.pdf, 10/12/2013.

¹⁰ Predlog zakona o izmenama i dopunama Zakona o genetički modifikovanim organizmima, Narodna skupština Republike Srbije, 21. oktobar 2013. godine, str 1-2, Internet, <http://www.parlament.gov.rs/>, 11/12/2013.

usvojen, prvenstveno jer nije u skladu sa pravilima STO, ali jasno je da on predstavlja posebnu vrstu pritiska na izvršnu vlast. Sa druge strane, dosadašnja kontrola trgovine genetski modifikovanim proizvodima u Srbiji nije bila dosledno sprovedena, pa su ovi proizvodi i dalje lako dostupni potrošačima u većini maloprodajnih objekata u Srbiji. Uzimajući u obzir da je sama zabrana trgovinom ovim proizvodima u suprotnosti sa sporazumima STO, izvesno je da će Srbija morati da dozvoli njihov uvoz i plasman (što je već praksa). Ipak, Srbija bi mogla da traži zabranu same proizvodnje GMO proizvoda na svojoj teritoriji, kao i da insistira na posebnim tehničkim propisima i standardima, kojima će promet GMO proizvoda biti otežan i kojima će oni biti jasno obeleženi u maloprodaji.

3. ISKUSTVA SUSEDNIH ZEMALJA U PROCESU PRISTUPANJA STO

Iskustva geografski bliskih zemalja Srbiji mogu nam dati uvid u to šta našu zemlju još očekuje tokom pregovora o pristupanju, kao i, što je još bitnije, šta i kako se dešava nakon što zemlja postane članica STO. Kada analiziramo pojedinačne pregovore o pristupanju susednih zemalja vidimo da su one postale članice STO osim Bosne i Hercegovine. Trenutno, STO ima 160 zemalja članica i 24 zemlje koje su u procesu pristupanja i imaju status posmatrača.¹¹ Procedura za prijem novih članica obično traje više godina, u zavisnosti od dužine trajanja pregovora o trgovinskim koncesijama. Dužina pregovora zavisi od broja sastanaka Radne grupe, neophodnih za postizanje sporazuma. Sekretarijat STO je preuzeo korake da se smanji broj sastanaka u slučaju prijema malih država. U toku procedure prijema država kandidat treba da se suzdržava od donošenja propisa i politika koji su u suprotnosti sa pravilima STO.¹²

¹¹ Prema podacima WTO od 26. juna 2014. godine, zemlje posmatrači WTO su: Avganistan, Alžir, Andora, Azerbejdžan, Bahami, Belorusija, Butan, Bosna i Hercegovina, Vatikan, Ekvatorijalna Gvineja, Etiopija, Iran, Irak, Kazahstan, Komoros, Liban, Liberija, Libija, Sao Tome i Principi, Srbija, Sejšeli, Sirija, Sudan i Uzbekistan.

¹² World Trade Organization, "Technical Note on Accession Process", Note by Secretariat, WT/ACC/7, Internet, www.wto.org. 17/10/2011.

Tabela 2. Prijem u Svetsku trgovinsku organizaciju, Srbija i zemlje susedi

Zemlja	zahtev za prijem	prijem u članstvo
Bosna i Hercegovina	11 maj 1999.	/
Srbija	23 decembar 2004.	/
Hrvatska	27. oktobar 1993.	30. novembar 2000.
Crna Gora	10. decembar 2004.	29. april 2012.
Albanija	1998.	8 septembar 2000.
Makedonija	1994.	4 april 2003.
Slovenija	30 oktobar 1994. potpisnica GATT	30. juli 1995.

Izvor: prema podacima WTO.

Radna grupa za Bosnu i Hercegovinu je osnovana 15. jula 1999. godine, a Memorandum o spoljnotrgovinskom režimu je podnet u oktobru 2002. godine. Bilateralni pregovori o pristupu tržištu su u toku na osnovu revidiranih ponuda za robu i usluge. Multilateralni pregovori se trenutno odvijaju na osnovu revidiranog Nacrta izveštaja Radne grupe iz maja 2013. godine. Radna grupa je održala 12 sastanaka, a poslednji je bio juna 2013. godine.¹³ Bosna i Hercegovina već 15 godina pregovara za prijem u Svetsku trgovinsku organizaciju, što je već duplo duže nego što su za pregovore utrošile vremena druge zemlje iz okruženja (pogledati tabelu 2). Od posmatranih zemalja najbolje je prošla Slovenija, koja je 1994. godine postala potpisnica GATT, a već sredinom 1995. godine, Svetske trgovinske organizacije. Osim toga ona je uspešno završila i pregovore sa Evropskom unijom pa je postala njena članica 1. maja 2004. godine.

Republika Hrvatska je postala posmatrač GATT 1993. godine. Bilateralni pregovori su započeti 1997. godine, a završeni 1999. godine (osim za audiovizuelne usluge – 2000. godine), što je veoma kratak period, ali danas su pregovori za nove članice postali mnogo duži i komplikovaniji. Hrvatska je prošla 20 krugova bilateralnih pregovora sa 19 članica STO. Održano je 6 formalnih i 4 neformalna sastanka Radne grupe. Hrvatska je za manje od sedam godina pregovora postala članica STO, što je daleko manji vremenski period nego što je Srbija već utrošila u pregovore. Ovo nam dokazuje tvrdnju da je sa protokom godina cena ulaska u STO sve veća i vremenski zahtevnija.

Trenutno je u okviru STO aktuelna Doha runda multilateralnih trgovinskih pregovora. Srbija se tu pojavljuje samo kao zemlja posmatrač, ali mogu biti značajna

¹³ WTO, Internet, https://www.wto.org/english/thewto_e/acc_e/a1_bosnie_e.htm, 26/02/2015.

iskustva naših suseda koji aktivno učestvuju u pregovaranju. Tokom Doha runde javilo se više pregovaračkih grupa. Ove grupe su formirane prema zajedničkim interesima njihovih članica u vezi neke oblasti pregovora. Od aktivnih grupa u trenutnim Doha pregovorima Albanija i Makedonija su članice novoprimitljenih država (RAMs) i W52.¹⁴ Hrvatska je članica EU i W52, a Slovenija osim ove dve grupe je članica i grupe NAMA.¹⁵ Crna Gora nije članica ni jedne aktivne pregovaračke grupe u tekućoj Doha rundi. Srbija kada pristupi Svetskoj trgovinskoj organizaciji trebalo bi da postane članica novoprimitljenih država, a to članstvo će trajati sve do trenutka pristupanja Evropskoj uniji. Novoprimitljene države traže preuzimaju manje obaveza tokom Doha runde pregovora, jer su one tokom procesa pristupanja Svetskoj trgovinskoj organizaciji već sprovele značajnu liberalizaciju. One su priznate Doha deklaracijom kao posebna kategorija država članica STO. Osim toga postoji i neformalna grupa CEFTA plus u okviru Doha pregovora. Ova neformalna i pretežno konsultativna grupa se sastoji od zemalja koje su formalno napustile CEFTA sporazum zbog pridruženja Evropskoj uniji. Međutim oni često zbog zajedničkih interesa nastupaju u STO pregovorima jedinstveno. U ovoj neformalnoj grupi nalaze se Češka, Poljska, Bugarska, Rumunija, Mađarska, Slovačka, Slovenija, Hrvatska, Letonija, Estonija i Litvanija.¹⁶

Ono što je najvažnije tokom pristupanja za Srbiju su unutrašnje reforme koje su sve zemlje sprovele u toku procesa pregovora. Što se tiče samih koncesija Srbija je u toku pregovora dala najveće koncesije na usluge i na industrijske proizvode, a najmanje na poljoprivredne proizvode. U momentu kada postane članica Svetske trgovinske organizacije Srbija treba da se bori da postane prepoznatljiva članica i da brani svoje nacionalne interese. Moraju se prvo odabrati teme pregovora koje utiču na spoljnotrgovinsku politiku Srbije, formulirati stavovi o pitanjima koja su aktuelna u tekućoj rundi pregovora, napraviti strategija nastupa na pregovorima i biti aktivna članica. Tim koji učestvuje u okviru STO mora prikupljati informacije, pratiti događaje, prisustvovati sastancima, formalnim i neformalnim i na svakom koraku isticati i braniti stavove Srbije. Srbija se i u pregovorima o pristupanju i kada

¹⁴ RAMs - Recently Added Members. Novoprimitljenim državama smatraju sve one koje su primljene u STO od trenutka njegovog osnivanja, isključujući LDC i zemlje članice EU. Koordinator grupe novoprimitljenih država bila je Hrvatska, sve dok nije pristupila EU. "W52" sponsors – zemlje zastupnice TN/C/W/52, odnosno grupa zemalja koje imaju zajedničke stavove u vezi pregovora o modalitetima za TRIPS. O tim stavovima može se više pročitati na: https://www.wto.org/english/tratop_e/trips_e/ta_docs_e/5_1_tncw52_e.pdf

¹⁵ NAMA - grupa država koje imaju zajedničke interese u pregovorima na području industrijskih proizvoda.

¹⁶ Republika Hrvatska, Ministarstvo vanjskih i europskih poslova, Internet, [http://www.mvep.hr/hr/vanjska-politika/multilateralni-odnosi/svjetska-trgovinska-organizacija-\(wto\)/](http://www.mvep.hr/hr/vanjska-politika/multilateralni-odnosi/svjetska-trgovinska-organizacija-(wto)/), 25/02/2015.

pristupi tretira kao razvijena zemlja što ima veliki uticaj na nivo koncesija koje će morati davati i u budućnosti. Sa druge strane, Srbija bi trebalo da bude izuzeta od svih preuzimanja obaveza tekuće Doha runde pregovora, kao novoprimiteljena zemlja, naravno, pod uslovom da bude primljena u STO pre završetka Doha runde. U suprotnom slučaju, po završetku Doha runde mogu se očekivati dalji pritisci na naše pregovarače za dodatnim koncesijama za pristup tržištu robe i tržištu usluga. Problem može nastati u premošćavanju razdoblja između članstva u STO i članstva u EU. Sa naše strane, kao neka vrsta odbrane, moguće je formulisati subvencije za zaštitu proizvođača u Srbiji, samo je potrebno da one ne štete konkurenciji iz inostranstva. Trenutno je preko 80% spoljne trgovine Srbije pokriveno postojećim ugovorima, tako da pristupanje STO neće drastično uticati na postojeći režim.

Prema iskustvima zemalja u okruženju koje su postale članice Svetske trgovinske organizacije Srbiju po pristupanju očekuje prebacivanje pažnje šire javnosti, a najverovatnije i usko stručne, na pristupanje Evropskoj uniji i mogućnost zanemarivanja aktivnog članstva u STO. Ukoliko preovlada mišljenje da je samim činom pristupanja STO sve završeno, to može biti veoma štetno, jer se mnogo toga može uraditi i u međuperiodu ova dva članstva.

4. STANJE SRPSKE PRIVREDE I SPOLJNE TRGOVINE U PERIODU PRISTUPANJA STO

Kako bismo analizirali uticaj koji je proces pristupanja Svetskoj trgovinskoj organizaciji imao na privredu Republike Srbije, neophodno je imati uvid u osnovne makroekonomske pokazatelje za dati period. Promene u strukturi srpskog izvoza i uvoza, kao i kretanje spoljnotrgovinskog bilansa osnovni su indikatori rasta i razvoja srpske privrede i njene industrijalizacije, odnosno deindustrijalizacije. Pristupanje Srbije Svetskoj trgovinskoj organizaciji u osnovi predstavlja okretanje Srbije prema svetu i slabljenje protekcionističke moći države. Prilagođavanjem zakona koji su u skladu sa pravilima STO, Srbija je značajno liberalizovala svoju spoljnotrgovinsku politiku, što je za posledicu imalo progresivno povećanje uvoza, koji je s jedne strane pogodio potrošačima, dok je s druge strane negativno uticalo na domaće proizvođače, koji su se našli oči u oči sa nemilosrdnom konkurencijom, odnosno robom koja je svojom cenovnom konkurentnošću mnoge u Srbiji izbacila sa tržišne utakmice.

Srbija je beležila rast BDP u periodu od 2005. do 2009. godine, kada je prosečna stopa rasta BDP-a iznosila 4,5%, da bi pod pritiskom svetske ekonomske krize 2009. godine, ostvarila negativnu stopu od -3,5%. U naredne dve godine BDP je rastao u proseku za oko 1% godišnje, da bi 2012. godine, ponovo zabeležio negativnu stopu od -1,5%. Tek u 2013. godini, BDP raste za 2,5%, ali već u 2014. godini, Srbija

ponovo beleži negativnu stopu od -1,7%.¹⁷ Iako se smatra da je Srbija izašla iz ekonomske krize, posledice koje je ova kriza ostavila na srpsku privredu su dalekosežne. Ovo se jasno može uočiti ako se pogleda stanje javnog duga Srbije. Pad cena primarnih proizvoda na svetskom tržištu i usporavanje privredne aktivnosti, izazvano padom tražnje za proizvodima iz Srbije, prouzrokovalo je smanjenje srpskog BDP. U istom periodu, značajno je narastao i javni dug, kao posledica povećanje zaduživanja privatnog sektora putem kredita. Javni dug Republike Srbije, koji je 2008. godine, iznosio 28,3% BDP-a, u četvrtom kvartalu 2014. godine, narastao je na neverovatnih 70,9% BDP-a. U trenutku pisanja ovog teksta javni dug je iznosio približno 25 milijardi evra, a na svakih sat vremena on se povećavao za 330000 evra na sat, odnosno 92 evra svake sekunde.¹⁸

Svetska ekonomska kriza delovala je katastrofalno naročito na izvozno orijentisana preduzeća. Pad tražnje u Evropskoj uniji, koja predstavlja najznačajnije izvozno tržište, odrazilo se na spoljnotrgovinsku razmenu i ekonomski rast. Ovo smanjenje tražnje pre svega se ogledalo u padu tražnje za čelikom i metalom, što je imalo dalekosežne posledice po srpsku privredu. Smanjenje izvoza čelika i gvožđa odrazilo se na smanjenje industrijske proizvodnje, što je u krajnjoj liniji prouzrokovalo kolaps US Steel-a 2011. godine, koji je do tada važio za najvećeg srpskog izvoznika.¹⁹ I četiri godine kasnije srpska vlada nije u stanju da nađe održivo rešenje za ovog giganta. S jedne strane, Evropska unija vrši pritisak na Srbiju da privatizuje ovo preduzeće i odbaci bilo kakav vid njegovog finansiranja, dok sa druge strane vlada ne želi da preda železaru prvom ponuđaču, bez dugoročnih garancija. U ovom ekonomski turbulentom periodu od 2008. do 2015. godine, Železara Smederevo zahvaljujući svetskoj ekonomskoj krizi, prešla je put od najvećeg srpskog izvoznika do jednog od najvećih gubitaša, koji državu košta 100 miliona dolara na godišnjem nivou.²⁰

¹⁷ Narodna banka Srbije i Ministarstvo finansija Republike Srbije, Internet: www.nbs.rs i www.mfin.gov.rs, 18.10.2014.

¹⁸ Institut za industrijske odnose, Internet: <http://www.javnidug.iio.org.rs/>, 28.2.2015.

¹⁹ Stevan Rapać i Dragana Dabić, „Spoljnotrgovinski aspekt pristupanja Republike Srbije Evropskoj Uniji“, *Međunarodni problemi*, br. 3/2013, IMPP, 2013, Beograd, str. 654.

²⁰ *Serbia to Keep Zelezara Open to Save Jobs as Esmark Talks Fail*, Internet: <http://www.bloomberg.com/news/articles/2015-02-17/serbia-to-keep-zelezara-open-to-save-jobs-as-esmark-talks-fail>, 28.2.2015.

Tabela 3. Robni spoljnotrgovinski bilans Republike Srbije
za period od 2001. do 2013. godine. (mil.USD)

Godina	Izvoz	Uvoz	Bilans	pokrivenost uvoza izvozom (%)
2001	1720	4260	-2540	40
2002	2074	5614	-3540	36
2003	2756	7477	-4721	36
2004	3523	10755	-7232	32
2005	4480	10461	-5981	41
2006	6431	13174	-6743	48
2007	8823	19165	-10342	46
2008	10974	24332	-13358	45
2009	8345	15808	-7463	52
2010	9794	16471	-6677	59
2011	11780	19862	-8082	59
2012	11229	18928	-7699	59
2013	14612	20553	-5941	71

Izvor: Spoljna trgovina, Republički zavod za statistiku,

Internet: <http://webrzs.stat.gov.rs/WebSite/Public/PageView.aspx?pKey=235>, 16.9.2014.

Govoreći o procesu pristupanja STO, nas svakako najviše interesuje da li je ovaj proces i na koji način uticao na strukturu i obim srpskog izvoza i uvoza. U periodu od 2000. do kraja 2013. godine, Republika Srbija beleži negativan bilans robne razmene sa inostranstvom. Pri tome, do 2004. godine, deficit robne razmene sa inostranstvom raste po prosečnoj godišnjoj stopi od 41%, da bi u 2005. godini, došlo do pada vrednosti deficita robne razmene za 19% u odnosu na prethodnu godinu. Već od 2006. godine, pa do 2008. godine, deficit ponovo raste da bi od 2009. godine, pokazao tendenciju pada. Smanjenje deficita robne razmene u periodu od 2008. godine, može se pripisati značajnijem smanjenju uvoza u odnosu na smanjenje izvoza. Tako je u periodu 2008-2009 došlo do pada vrednosti izvoza za 24%, dok je vrednost uvoza u istom periodu opala za 30%. Ovakva tendencija se vidi i iz vrednosti koeficijenta pokrivenosti uvoza izvozom koji u posmatranom periodu raste i dostiže nivo od 59% u 2010. godini, kada dolazi i do pada deficita spoljnotrgovinskog robnog bilanasa. Međutim, već sledeće 2011. godine, iako se nominalno povećava spoljnotrgovinski deficit, izvoz i uvoz proporcionalno rastu, te koeficijent pokrivenosti uvoza izvozom ostaje na relativno istom nivou. Slična stvar se desila i 2012. godine, kada su izvoz i uvoz proporcionalno opali, te je pokrivenost

uvoza izvozom ostala na nivou od 59%. Ipak, ohrabrujuća činjenica jeste da je Srbija ostvarila u 2013. godini, pokrivenost uvoza izvozom od čak 71%, što je značajan skok u odnosu na prethodnu godinu, ali i najviši zabeleženi nivo od 2000. godine.²¹ Može se zaključiti da je Srbija nakon 2008. godine, zabeležila značajan pad izvoza i uvoza, što se može pripisati svetskoj ekonomskoj krizi. Treba imati u vidu veliku uvoznju zavisnost preduzeća koja učestvuju u izvozu, tako da pad izvoza biva praćen padom uvoza u manjoj ili većoj meri. Ono što je važno za srpsku privredu, jeste činjenica da od krizne 2009. godine, koeficijent pokrivenosti uvoza izvozom nije opadao, te da je doživeo značajan rast u 2013. godini.

Tabela 4. Struktura robnog izvoza i uvoza Srbije 2009–2013. (mil. USD)

	Izvoz					Uvoz				
	2009.	2010.	2011.	2012.	2013.	2009.	2010.	2011.	2012.	2013.
Hrana	1509	1768	2092	2108	2098	747	875	1055	1100	1198
Piće i duvan	249	232	274	286	320	116	170	198	185	212
Sirove nejestive materije	291	465	656	590	652	461	681	792	614	641
Mineralna goriva i maziva	390	500	496	401	705	2380	3254	3963	3320	3112
Životinjska i biljna ulja i masti	122	144	201	196	189	45	40	45	51	68
Hemijski proizvodi	661	878	1002	924	1249	2023	2555	2975	3132	3165
Prerađeni proizvodi	2182	2841	3481	2634	2913	2624	3270	3843	3478	3553
Mašine, aparati i transportni uređaji	1477	1589	1961	2546	4535	3089	3461	4526	4465	5741
Razni gotovi proizvodi	1336	1235	1510	1560	1831	1262	1301	1510	1351	1566
Proizvodi i transakcije, nepomenuti	127	143	106	108	120	3061	963	954	1234	1296

Izvor: *Statistički godišnjak Republike Srbije 2014*, Republički zavod za statistiku, Beograd, 2014. str. 317-318.

²¹ Spoljna trgovina, Republički zavod za statistiku, Internet: <http://webrzs.stat.gov.rs/WebSite/Public/PageView.aspx?pKey=235>, 16.9.2014.

Posmatrajući strukturu srpskog uvoza i izvoza u u periodu od 2009. do 2013. godine, može se uočiti značajna promena. Sve do 2013. godine, Srbija je najviše izvozila prerađene proizvode, odnosno proizvode koji se mogu svrstati pod primarne, dok je najznačajniji deo uvoza otpadao na mašine, aparate i transportne uređaje. Primarni proizvodi su u srpskom izvozu dominirali sve do 2012. godine, kada se izvoz ovih proizvoda gotovo izjednačio sa vrednošću izvoza mašina i transportnih uređaja. Već sledeće godine izvoz ovih proizvoda više faze prerade nadmašio je izvoz primarnih proizvoda za gotovo 1,6 milijardi dolara. Drugim rečima, u posmatranom petogodišnjem periodu Srbija je zabeležila trostruki rast izvoza mašina i transportne opreme. U okviru ove kategorije svakako je najznačajniji izvoz vozila iz kragujevačkog FIAT-a, koji su završili na tržištu Evropske unije. Činjenica da je uslov za pristupanje Evropskoj uniji prethodno članstvo u Svetskoj trgovinskoj organizaciji, prouzrokovala je liberalizaciju spoljnotrgovinske politike koja je u skladu sa Sporazumom o stabilizaciji i pridruživanju. Zahvaljujući ovom sporazumu kojim je Evropska unija ukinula carine za srpske proizvode, FIAT je bio u stanju da postane konkurentan na evropskom tržištu, te da se izvoz njihovih vozila u datom periodu utrostruči. Sa sigurnošću se može tvrditi da je i sam dolazak FIAT-a u Srbiju bio uslovljen procesom pristupanja STO, kao preduslovom za stvaranje sigurnosti za strana ulaganja.

Kada govorimo o uvozu u Srbiju, mašine, alati i transportni uređaji, odnosno roba više faze prerade tradicionalno preovlađuje. Ovo nije iznanađujuće imajući u vidu da je Srbija zemlja u tranziciji, kojoj je neophodna moderna oprema i inostrana tehnologija kako bi osavremenila svoju proizvodnju. Sve dok je proces industrijalizacije u toku, može se očekivati kontinuiran rast uvoza proizvoda više faze prerade, mahom iz Evropske unije. Nakon mašina i transportne opreme, drugo mesto u strukturi srpskog uvoza zauzimaju prerađeni proizvodi, odnosno sirovine i poljoprivredni proizvodi, što nije ohrabrujuće za domaće poljoprivredne proizvođače koji za razliku od njihovih kolega iz Evropske unije, nisu u stanju da svoju konkurentnost baziraju na subvencijama i drugim vrstama dotacija. Baš kao i ostale zemlje u razvoju koje se nivoom subvencija u poljoprivredi ne mogu takmičiti sa razvijenim državama, a koje u strukturi svog izvoza imaju značajan udeo poljoprivrednih proizvoda i Srbija se nalazi u nezavidnom položaju u procesu pristupanja STO. Zabrana uvođenja novih izvoznih subvencija i dugoročno snižavanje postojećeg nivoa subvencija, neposredno su uticali na smanjenje obima proizvodnje srpskih poljoprivredna preduzeća.

Tabela 5. Geografska struktura robnog izvoza i uvoza Srbije 2013. godine.

	Izvoz			Uvoz		
	Zemlja	% od ukupnog izvoza	USD mil.	Zemlja	% od ukupnog uvoza	USD mil.
1	Italija	16,3	2379	Italija	11,5	2359
2	Nemačka	11,9	1735	Nemačka	11,0	2256
3	BIH	8,2	1202	Rusija	9,3	1904
4	Rusija	7,3	1063	Kina	7,3	1510
5	Crna Gora	5,8	851	Mađarska	4,9	1015
6	Rumunija	5,4	786	Poljska	4,7	973

Izvor: *Statistički godišnjak Republike Srbije 2014*, Republički zavod za statistiku, Beograd, 2014. str. 310-312.

Posmatrano po zemljama Italija i Nemačka svakako predstavljaju najznačajnije trgovinske partnere Srbije. Skoro trećina ukupno izvezene robe iz Srbije u 2013. godini, završila je u Italiji i Nemačkoj, dok je iste godine uvoz iz ove dve zemlje iznosio preko 4,5 milijarde dolara, što je skoro četvrtina ukupnog uvoza u Srbiju. Na samoj listi Italija prednjači u odnosu na Nemačku, kako po izvozu, tako i po uvozu, pa se smatra najznačajnijim spoljnotrgovinskim partnerom Srbije. Pored ove činjenice interesentno je napomenuti i da je Srbija u 2013. godini, zabeležila i suficit od dvadeset miliona dolara u robnoj trgovini sa Italijom. Sa druge strane, Srbija značajno više uvozi iz Nemačke nego što u nju izvozi.

Sledeći važan spoljnotrgovinski partner Republike Srbije svakako je Rusija koja se celoj Evropi nametnula kao najznačajniji trgovinski partner u energetskom sektoru. Rusija se nalazi na trećem mestu na rang listi zemalja iz kojih Srbija uvozi robu, a udeo Rusije u ukupnom srpskom uvozu iznosio je 2013. godine, 9,3%, dok je udeo Rusije u ukupnom srpskom izvozu iste godine bio oko 7%. Ovaj značajan udeo Rusije u ukupnom srpskom uvozu uslovljen je energetskom zavisnošću Srbije u odnosu na ruski gas i naftu. Srbija je 2013. godine, uvezla mineralnih goriva i maziva u vrednosti od 3,1 milijarde dolara, dok je ukupan izvoz ovih energenata za isti period iznosio 705 miliona dolara. Većina ovog uvoza energenata potiče iz Rusije. Energetski spoljnotrgovinski bilans Republike Srbije negativan je i 2008. godine, iznosio je čak 4,3 milijarde dolara.²² Iako je ovaj spoljnotrgovinski bilans smanjen 2013. godine, na približno 2,4 milijarde dolara, na osnovu uvida u ukupan spoljnotrgovinski bilans robne razmene Srbije 2013. godine, možemo zaključiti da

²² Stevan Rapaic, „Tržište energenata u Evropskoj uniji i interesi Srbije“, *Međunarodni problemi*, Vol. LXI, br. 4, 2009, str. 528.

skoro polovina deficita ukupnog spoljnotrgovinskog bilansa otpada na energetski sektor, odnosno potiče od uvoza energenata iz Rusije.

Rusija je još jedna država koja je relativno skoro postala članica STO. Ona je nakon dugogodišnjih pregovora pristupila ovoj organizaciji 2012. godine. Kao država sa značajnim učešćem u svetskoj trgovini, a posebno u trgovini energentima, članstvo Rusije u STO je važno kako za ovu zemlju i njene spoljnotrgovinske partnere, tako i za razvoj svetske trgovine. Trgovinski odnosi između Srbije i Rusije su stabilni i zasnivaju se prvenstveno na uvozu energenata iz Rusije i nedovoljno iskorišćenom sporazumu o slobodnoj trgovini. Prema ovom sporazumu je veći deo roba u trgovini između Srbije i Rusije oslobođen carine, ali ipak ne i onaj najznačajniji za srpski izvoz – automobili. Izvoz FIAT-ovih automobila iz Srbije trenutno je generator rasta srpskog izvoza, zahvaljujući prvenstveno slobodnom pristupu evropskom tržištu. Kakve bi posledice za Srbiju bile kada bi se srpske „fiće“ prodavale na ruskom tržištu bez carina, nije teško pretpostaviti. Ovakav aranžman sa Rusijom značajno bi doprineo razvoju srpske automobilske industrije i uticao na smanjenje ogromnog spoljnotrgovinskog deficita u razmeni sa Rusijom. Srbija i Crna Gora su jedine države u Evropi, pored nekih članica Zajednice Nezavisnih Država, koje imaju potpisan Sporazum o slobodnoj trgovini sa Rusijom. Stupanjem Srbije u STO ovaj sporazum bi ostao na snazi održavajući specijalne ekonomske veze sa Rusijom. Sa druge strane, članstvom Srbije u Evropskoj uniji, sporazum o slobodnoj trgovini sa Rusijom bi svakako prestao da postoji, jer EU vodi jedinstvenu spoljnotrgovinsku politiku.

Od izuzetnog značaja za srpsku spoljnu trgovinu jeste i sporazum CEFTA, u okviru koga Srbija slobodno trguje sa Albanijom, Bosnom u Hercegovinom, Makedonijom, Moldavijom i UNMIK-om u ime Kosova i Metohije. Značaj CEFTA, kao regionalnog trgovinskog sporazuma za Srbiju ogleda se u činjenici da je to jedini region gde Srbija ima pozitivan saldo trgovinskog bilansa. U okviru ovog sporazuma Bosna i Hercegovina predstavlja važno izvozno tržište za srpske proizvode. Aproximativno 8% od ukupnog srpskog izvoza otpada na Bosnu i Hercegovinu, što je stavlja na treće mesto na listi zemalja u koje Srbija najviše izvozi. Bosna i Hercegovina, Crna Gora i Makedonija su posle EU, najznačajnija izvozna tržišta za srpske proizvode. Srbija je 2012. godine, izvezla poljoprivrednih proizvoda za EU u vrednosti od 1,1 milijardu dolara, dok je vrednost poljoprivrednih proizvoda izvezenih u Bosnu i Hercegovinu, iste godine iznosila 446 miliona dolara. Na trećem mestu najznačajnijih izvoznih tržišta poljoprivrednih proizvoda nalazi se Crna Gora, čija je vrednost 2012. godine, iznosila 315 miliona dolara.²³ Nisu samo poljoprivredni proizvodi značajan izvozni segment Srbije u okviru država

²³ *World Tariff profiles*, World Trade Organization, Geneva, 2014, p. 145.

članica CEFTA. Bosna i Hercegovina, posle EU nalazi se na drugom mestu najznačajnijih izvoznih tržišta industrijskih proizvoda Srbije, a slede je Rusija, Crna Gora i Makedonija. Samo na Bosnu i Hercegovinu, Crnu Goru i Makedoniju otpada oko četvrtine ukupnog robnog izvoza iz Srbije. Sve ove zemlje osim Bosne i Hercegovine, članice su STO.

Evropska unija je postala najznačajniji trgovinski partner Srbije sa preko 50% ukupne razmene. Ova činjenica predstavlja važan pokazatelj spoljnotrgovinskog aspekta pristupanja Srbije STO. U okviru ove organizacije EU nastupa kao jedinstvena carinska teritorija, jer ima jedinstvenu spoljnotrgovinsku politiku. Do sada je Evropska unija ukinula carine za srpske proizvode, zadržavajući samo kvote za određene proizvode. Ali najveći problem za srpske izvoznike nisu carine, već brojne nacarinske mere, najčešće u vidu rigoroznih standarda koje nalaže EU. Pored ovoga, EU je u okvirima STO poznata kao jedna od članica koja najčešće primenjuje tradicionalne odbrambene trgovinske mere poput antidampinških mera, kompenzatornih dažbina (kojima se opterećuje subvencionisana roba), kao i mere zaštite od prekomernog uvoza. Upravo zbog ovoga u okviru STO, EU vodi brojne sporove sa drugim članicama, a najviše sa Kinom.²⁴

5. ZAKLJUČAK

Međunarodna trgovina je u konstantnom procesu menjanja i prilagođavanja globalnim promenama i novim tehnologijama, pa zbog toga i STO teži da odgovori na nove izazove. Ovi izazovi najčešće dolaze od mnogobrojnih vrsta necarinskih barijera, što je i osnovni hendikep ove međunarodne organizacije koja najvećim delom reguliše tradicionalne barijere u međunarodnoj trgovini. Ipak, ova organizacija opstaje, jer predstavlja svojevrsni pregovarački sto za kojim sede svi relevantni činioци međunarodne trgovine, a i oni drugi manje značajni, poput zemalja u razvoju, koji zahvaljujući STO imaju mogućnosti da unaprede svoj izvoz i plasiraju proizvode po preferencijalnom režimu.

Iz kratkog prikaza procesa pristupanja Republike Srbije i njenih suseda Svetskoj trgovinskoj organizaciji, vidimo da to nije ni malo lak proces, već da se radi o dugogodišnjim pregovorima sa zainteresovanim državama članicama, kao i usklađivanjem domaćeg zakonodavstva sa sporazumima STO. Od 2000. godine, Srbija je donela niz zakona koji utiču na spoljnotrgovinsku politiku u smeru liberalizacije i otvaranja tržišta Srbije za stranu robu i usluge. Ključni zakoni kao što su: Zakon o spoljnotrgovinskom poslovanju, Zakon o deviznom poslovanju,

²⁴ Miroslav Antevski, Sanja Jelisavac Trošić, Stevan Rapaic, „Ekonomski odnosi Kine i Evropske unije“, *Međunarodna politika*, br. 1152, IMPP, Beograd, 2013. str. 46.

Zakon o stranim ulaganjima, Zakon o koncesijama, doneti su u skladu sa pravilima STO, kako bi se pripremio teren za uspešno članstvo Srbije u STO. Izvršena je i liberalizacija u sektoru privlačenja stranih direktnih investicija. Strani investitori imaju nacionalni tretman, otvoreni su novi sektori za priliv stranog kapitala i pojednostavljena je procedura osnivanja preduzeća u stranom vlasništvu.

I pored niza ekonomskih problema, paralelnog pregovaranja za članstvo u Evropskoj uniji i brojnih nerešenih regionalnih političkih problema, Srbija je na putu ka STO istrajala i pokazala se kao nimalo naivan sagovornik za pregovaračkim stolom. Razlog zbog kog Srbija još uvek nije postala članica STO i zašto ovaj proces traje već deset godina, nije u nesposobnosti srpskih predstavnika, već naprotiv u činjenici da Srbija teži da zaštiti domaće proizvođače. Najlakše je brzo postati država članica STO – uskladiti zakone i sniziti carine do nivoa koji traže zainteresovane države. Time što nije pristajala na često nerazumne zahteve država sa kojima pregovara o konsolidovanju carina, Srbija je pokazala određenu zrelost i stručnost. Treba priznati da ipak postoje oblasti trgovine koje nisu regulisane u skladu sa sporazumima STO, poput trgovine genetski modifikovanim proizvodima, čije usklađivanje predstoji. Ovo je pitanje kome treba pažljivo prići imajući u vidu osetljivost same teme, odnosno prirodu Srbije kao značajnog poljoprivrednog proizvođača. Smatramo da postoje načini da se ovo pitanje reši na uzajamnu satisfakciju kako Sjedinjenih Američkih Država (lidera u GMO proizvodnji i najvećeg zagovornika slobodne trgovine ovim proizvodima), tako i domaćih poljoprivrednika. Jasno je da Srbija neće moći zabraniti trgovinu ovim proizvodima na svojoj teritoriji, jer je to praksa i u ostalih 160 država članica, ali bi Srbija mogla insistirati na zabrani proizvodnje, kao i specifičnom obeležavanju ovih proizvoda u maloprodaji.

Što se tiče spoljne trgovine, pokazali smo kako se u periodu od 2000. godine, kretao spoljnotrgovinski deficit koji Srbija i dalje beleži u trgovini sa svojim partnerima. Poražavajuća je činjenica da Srbija nije iskoristila sve pogodnosti koje ima u trgovini sa Evropskom unijom, kao i Ruskom Federacijom, gde su za najveći broj proizvoda ukinute carine. Sa druge strane, Srbija se nametnula kao lider u trgovini sa zemljama CEFTA sporazuma. Ipak, ohrabruje podatak da je 2013. godine, zahvaljujući povećanom izvozu FIAT-ovih vozila, izvoz industrijskih proizvoda nadmašio izvoz primarnih proizvoda. Spoljnotrgovinski deficit se u posmatranom periodu smanjuje, ali ne treba izgubiti iz vida činjenicu da je Srbija energetske visoko zavisna zemlja, te da skoro polovina ukupnog spoljnotrgovinskog deficita otpada na energetske sektor, odnosno potiče od uvoza energenata iz Rusije. Srbija po ovome nije jedinstvena, kako u regionu, tako i čitavoj Evropi. Sama Evropska unija energetske je zavisna od uvoza energenata iz Rusije, naročito gasa i nafte.

Pristupanje Svetskoj trgovinskoj organizaciji nije samo uslov za pristupanje Evropskoj uniji, što je zvanična politika Srbije, već je i uslov opstanka Srbije na

međunarodnoj trgovinskoj karti. Srpski izvoznici ostaju nezaštićeni sve dok Srbija ne postane punopravna članica STO, jer se prema njihovoj robi države uvoza mogu ophoditi diskriminatorno i nametati brojna ograničenja i dažbine. Tačno je da i Srbija može koristiti iste mere kao odgovor, ali maloj i ekonomski slaboj zemlji kao što je Srbija povećanje izvoza i smanjenje spoljnotrgovinskog deficita predstavlja imperativ. Sa druge strane samim članstvom u STO ne može se garantovati ovakav rezultat, to će prvenstveno zavisiti od sposobnosti srpskih preduzeća da se izbore sa konkurencijom, ali se može garantovati nacionalni tretman srpskoj robi na tržištu država članica, kao i zaštita na osnovu principa najpovoljnije nacije. Možemo zaključiti da kratkoročno posmatrano do suštinske promene u geografskoj i robnoj strukturi srpskog izvoza i uvoza, nakon pristupanja STO neće doći. Dugoročno posmatrano, trgovinske prednosti od članstva u STO, poput nižih carina i olakšanog pristupa tržištu država članica (pod pretpostavkom priliva stranih direktnih investicija u proizvodni sektor), mogu prouzrokovati promene u vrednosti i strukturi srpskog izvoza, koji će se odnositi na povećanje udela tehnološko intenzivnih proizvoda u ukupnom izvozu, što bi predstavljalo osnovni faktor konkurentnosti na međunarodnom nivou.

LITERATURA

- Stevan Rapaic, *Svetska trgovinska organizacija i preduzeća u spoljnoj trgovini*, Ekonomski fakultet, Beograd, 2013
- Predrag Bjelić, *Svetska trgovinska organizacija*, Prometej, Beograd, 2002
- World Trade Organization, Internet: http://www.wto.org/english/thewto_e/acc_e/a1_serbia_e.htm, 20/10/2013.
- Sanja Jelisavac, „Odnosi Srbije i Svetske trgovinske organizacije“, *Međunarodna politika*, br. 1122, april-jun 2006, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd
- WTO, Director-General's 2013 Annual Report on Accessions, WT/ACC/21, WT/GC/155, WT/MIN(13)/6
- Predlog zakona o izmenama i dopunama Zakona o genetički modifikovanim organizmima, Narodna skupština Republike Srbije, 21. oktobar 2013. godine, str 1-2, Internet: <http://www.parlament.gov.rs/>, 11/12/2013.
- World Trade Organization, “Technical Note on Accession Process”, Note by Secretariat, WT/ACC/7, Internet: www.wto.org, 17/10/2011.
- Republika Hrvatska, Ministarstvo vanjskih i evropskih poslova, Internet: [http://www.mvep.hr/hr/vanjska-politika/multilateralni-odnosi/svjetska-trgovinska-organizacija-\(wto\)/](http://www.mvep.hr/hr/vanjska-politika/multilateralni-odnosi/svjetska-trgovinska-organizacija-(wto)/), 25/02/2015.
- Narodna banka Srbije i Ministarstvo finansija Republike Srbije, Internet: www.nbs.rs i www.mfin.gov.rs, 18.10.2014.

- Institut za industrijske odnose, Internet: <http://www.javnidug.iio.org.rs/>, 28.2.2015.
- Stevan Rapaic i Dragana Dabić, „Spoljnotrgovinski aspekt pristupanja Republike Srbije Evropskoj Uniji“, *Međunarodni problemi*, br. 3/2013, IMPP, 2013, Beograd, str. 654.
- Serbia to Keep Zelezara Open to Save Jobs as Esmark Talks Fail*, Internet: <http://www.bloomberg.com/news/articles/2015-02-17/serbia-to-keep-zelezara-open-to-save-jobs-as-esmark-talks-fail>, 28.2.2015.
- Statistički godišnjak Republike Srbije 2014*, Republički zavod za statistiku, Beograd, 2014.
- Stevan Rapaic, „Tržište energenata u Evropskoj uniji i interesi Srbije“, *Međunarodni problemi*, Vol. LXI, br. 4, 2009.
- World Tariff profiles*, World Trade Organization, Geneva, 2014
- Miroslav Antevski, Sanja Jelisavac Trošić, Stevan Rapaic, „Ekonomski odnosi Kine i Evropske unije“, *Međunarodna politika*, br. 1152, IMPP, Beograd, 2013.

Dr. Sanja Jelisavac TROŠIĆ & Stevan RAPAIC, MA

STATUS AND PROSPECTS OF SERBIA'S ACCESSION TO THE WORLD TRADE ORGANIZATION

ABSTRACT

For many years now Serbia is persistent in its attempt to become a full member of the World Trade Organization. Countries that are not yet members represent a tiny minority of the total world trade, and Serbia is one of them. Membership in the WTO is de facto requirement for accession to the European Union. This paper explains how far Serbia traveled in her way to this international organization, whose agreements are governing the global rules of trade between nations. Special attention was paid to the question why it is important that Serbia joins this organization, and what can be concluded from the accession experiences of countries in the region. The authors of this study will try to explain the importance of the WTO accession, and the manner in which membership in this organization will affect Serbia's existing foreign trade relations.

Key words: Serbia, WTO accession, foreign trade, Doha round, negotiations.